

Luku 10

Yhteiskunta kaipaa muutosta

Oppikirjansivut 105-111

Valistus

1700-luvun epäkohtia:

- **Nälänhätä**
- **Rahat sotiin, hoviin, rakennuksiin**
- **Sääty-yhteiskunta**
- **Itsevaltius**
- **Ankarat lait**
- **Ei sanan- tai uskonnonvapautta**
- **Ei uskallettu ajatella, käyttää järkeä!**

Valistus

Dokumenttitehtävä:

1. Mitä valistus (filosofit)

a) kannatti?

b) vastusti?

**2. Mikä rikkoo valistuksen
ihanteellista kuvaa?**

1a). Kannatti:

- **Uskonnon vapaus**
- **Tasa-arvo**
- **Sananvapaus**
- **Vallan jako**
- **Sivistys**
- **Kulttuuri**
- **Tiede**

1b). Vastusti:

- **Turhamaisuus**
- **Taikuua**
- **uskonto**
- **Vallan tavoittelua**

Valistuksen keskeiset pyrkimykset.

- **Yhteiskuntaa** (ei ole Jumalan luoma) **voidaan kehittää käyttämällä:**
 - ❖ **kriittistä ajattelua**
 - ❖ **järkeä**
 - ❖ **omakohtaista havainnointia**
- Tiede korvaa uskonnon maailman selittäjänä.
- Vallitsevien asenteiden ja yhteiskunnallisten etuoikeuksien kyseenalaistaminen.
- Antiikin tieteen auktoriteeteista luopuminen.

Yleispiirteitä:

- usko **järjen voimaan**, rationaaliseen päättelyyn
- **edistysoptimismi**, usko yksilön kykyyn selviytyä ja muokata luonto mieleisekseen, "Robinson Crusoe"
- kirkon, uskontojen, suvaitsemattomuuden ja taikauskon sekä yksinvaltioiden **kritisointi**
- **deismi ja ateismi** saivat kannatusta, mutta osa hartaita uskovia
- **luonnonoikeus**, kansalla ja yksilöllä on luovuttamattomia oikeuksia

Yleispiirteitä:

Uskalla tietää!
(Immanuel Kant)

- **kansanvalistus** ja idea kansan opettamisesta
- vaadittiin **epäkohtien poistamista**, ei vallankumousta
- **vapaus** – ihmisten oikeus tehdä omia päätöksiä, **individualismi**
- Vallitsevien asenteiden ja olosuhteiden **kyseenalaistaminen**
- **kannatusta porvaristolta** (sivistyneeltä keskiluokalta), jolla ei oikeuksia ja vaikutusmahdollisuuksia (virat aatelin hallussa), vaan vain velvollisuuksia
- **ajatukset levisivät** kirjoituksissa, kahviloissa, salongeissa, klubeissa, akatemioissa sensuurista huolimatta

2. Mikä rikkoo valistuksen ihanteellista kuvaa?

- **Käsitys neekereistä ja lappalaisista (Rousseau)**
- **Etuoikeutettujen olemassaolo**
- **Syntyperän tunnustaminen**
- **Naisten aliarvioiminen**

Taustaa

- **Renessanssi, löytöretket ja uusi luonnontieteellinen maailmankuva**
 - **tekniset keksinnöt** (esim. kuumailmapallolento)
 - **luonnonolojen voittaminen**
 - **luottamus järkeen ja sen kykyyn analysoida myös yhteiskuntaa**
 - myös ”pakanakansoilla” saattoi olla korkea moraalit ja järjestäytynyt yhteiskunta
- **Valtio-oppi ja kansainvälinen oikeus syntyivät!**

4. Miten valistuksen ajatukset levisivät?

Kirjallisuus:

- o Tietosanakirjat välittivät tietoa.
- o Romaaneissa esiintyi suoraa ja epäsuoraa kritiikkiä vallitsevaa yhteiskuntaa ja valtaapitäviä kohtaan.
- o Kirjapainotaidolla oli siis suuri merkitys aatteiden leviämisenle.

Keskustelut:

- o salonkikutsut
- o kahvilakeskustelut

Valistus vaikutti aluksi Ranskassa, mutta aatteen vaikutukset levisivät eri puolille Eurooppaa. Hallitsijat, kuten Ruotsin Kustaa III ja Preussin Fredrik II Suuri omaksuivat siitä vaikutteita.

Yhteiskuntasopimus!

- 1500-1600-luvuilla itsevaltius
- Jean Bodin;
 - valtiot olivat ihmisten luomia, valtion tuli säätää lait ja ihmisten totella
 - Valtio = kuningas
- Thomas Hobbes;
 - välttyäkseen kaaokselta ihmiset olivat luovuttaneet päätösvallan hallitsijalle = yhteiskuntasopimus
 - Järjestys säilyy

VALISTUSFILOSOFIT

- **Locke**
- **Montesquieu**
- **Voltaire**
- **Rousseau**

John Locke (1623-1704)

HALLINTO:

- **Poliittinen liberalismismi =**
 - Vastusti itsevaltiutta, kannatti poliittisia oikeuksia ja vapauksia
 - Hallitusten tehtävä *vain* kansalaisten luonnollisten oikeuksien suojeleminen.
- **Lakien säätäminen kansalle ja toimeenpano hallitsijalle.**
- **Ylin valta kuului kansalle**, joten sillä oli **kapinaoikeus hallitsijaa vastaan**, jos tämä rikkoi kansan luonnollisia oikeuksia.

John Locke (1623-1704)

MIKSI?

- **Kuninkaalla ei jumalallisia oikeuksia.**
 - vaan toteltava lakeja kuten muidenkin ihmisten
 - **Yhteiskunnallinen epäoikeudenmukaisuus ei ollut Jumalan säätämää, joten järjen avulla se olisi muutettavissa.**

John Locke (1623-1704)

MUUTA:

- **Parlamentarismi**

= perustuslaillinen monarkia = luottamus hallitsijan ja hallittavien välillä.

- **Tasa-arvoa.**

- **Omaisuuksien suojeleminen.**

Montesquieu (1689-1755)

Charles de Secondat, paroni de la Brède et de Montesquieu

HALLINTO:

- **Kannatti rajoitettua monarkiaa**
(Iso-Britannia, Locken vaikutus).
- **Oppi vallan kolmijaosta:**
=lainsäädäntö-, toimeenpano- ja tuomiovalta erotettava toisistaan.

Montesquieu (1689-1755)

Charles de Secondat, paroni de la Brède et de Montesquieu

MIKSI?

- **Vallan keskittymisen ja väärinkäytön estämiseksi.**

Montesquieu (1689-1755)

Charles de Secondat, paroni de la Brède et de Montesquieu

MUUTA:

- **Hallintotapa piti sovittaa kunkin maan oloihin.**
- **Yhteiskuntakritiikkiä muukalaissilmin nähtynä.**
 - ”Lakien henki” ja ”Persialaiskirjeitä”

Voltaire (1694-1778) François-Marie Arouet

HALLINTO:

- **Kannatti valistunutta itsevaltiutta.**
 - **inhimillinen ja tasa-arvoinen lainkäyttö**

Voltaire (1694-1778) François-Marie Arouet

MIKSI?

→ **Ei uskonut kansan valtaan
eikä kansan kykyyn.**

Voltaire (1694-1778) François-Marie Arouet

MUUTA:

- Hyökkäsi uskontoa ja kirkkoa vastaan.
- Vaati:
 - uskonnonvapautta, suvaitsevaisuutta ja sananvapautta
- **MURSKATKAA TUO KATALA!**

Rousseau, Jean-Jacques (1712-1778)

HALLINTO:

- **Suora demokratia.**
- **Kannatti pieniä alueellisia tasavaltoja, joissa kansalla suora vallankäyttö antiikin Ateenan tapaan.**

Rousseau, Jean-Jacques (1712-1778)

MIKSI?

- **Kansan enemmistön yleinen tahto ohjaa parhain päin.**
- **Yhteiskuntasopimus.**
= kansa on perustanut valtion ja antanut vallan johtajille ”sopimuksella”

Rousseau, Jean-Jacques (1712-1778)

MUUTA:

- **Yksityisomistus pahasta.**
- **Vapaa kasvatus**
 - ei pakkoa ja kuritusta, vaan oppijan oman motivoituneisuuden hyödyntäminen ja ohjailu
- **Luonnontila paras.**
- **Tunteen korostaminen** (järjen ohella).
- **Vähemmistöjen oikeudet.**
- **TAKAISIN LUONTOON!**

Ajatusten toteutuminen eli

Valistuksen poliittiset vaikutukset

□ valistuneet itsevaltiaat

- Fredrik II Suuri Preussissa ("ei mitään kansan avulla, vaan kaikki sitä varten"), Katariina II Suuri Venäjällä, Joosef II Itävävallassa

□ Yhdysvaltain vapaussodassa 1776

□ Ranskan suuressa vallankumouksessa 1789

□ Venäjän vallankumous 1917

□ tänä päivänä?

□ esim. puolueet
